

Népvándorlás. Isten vándorló népe a Szentírásban

Hírközlő szerveink gondoskodnak arról, hogy családi és hivatali elfoglaltságunk mellett, érdeklődésünk előtérébe kerüljön a két pandémia, a koronavírus és a népvándorlás. A címben jelölt téma kibontását egy magyarázattal és egy észrevétellel kezdem.

A pandémián általában világjárványt értünk, tehát egyértelműen egészségügyi szakkifejezésnek tartjuk. De manapság a népvándorlás is világunk valamenynyi földrészének a kérdésévé vált, szójátékot erőltetve: valódi *járvány*.

Az elmúlt évszázadban megtanítottuk magunkat arra, hogy különböző világban élve, különbözők is vagyunk, érdekeink is különböznek. Ma már nincs (?) Kelet és Nyugat egymást legyőzni szándékozó háborús acsarkodása, de van gazdag Észak és szegény Dél, keresztyénség és iszlám, Európai Unió és külsők. A koronavírus megtanította az emberiséget, hogy azonos feszültséghelyzetekben azonosan gondolkozzék. Kívánatos lenne, ha a Keletről és Délről felénk áramló népvándorlás is közelebb hozna, minket nyugat-európai, észak-amerikai keresztyéneket.

Nekünk, keresztyéneknek a mai népvándorlás minket is érdeklő vagy érintő kérdéseinkre bibliai választ kell keresnünk, óvakodva attól, hogy az akkori és a mostani népmozgások között teljes párhuzamot lássunk. Írásom próbálkozás és belterjes, barátaimnak szánom főleg azért, mert nem ismerem a mostanában feltehetően számos bibliokateológiai szakirodalmat. Ilyen feltételekkel készült ez a tanulmány.

Népvándorlás a Bibliában?

A napjainkban történő népvándorlásra lehet-e bibliai analógiát találni? Mostanában többször mondtam, hogy kényszeralkalmazások fogságában vagyunk, s ez elsősorban nemcsak a most felvetett kérdésre vonatozik, hanem homiletikai ficamként a teológiai minden tudományágát kísérti. Tudom, hogy

ezek az alkalmazások, az időszerűsítés nyomása alatt jóhiszeműek, de megtörténhet, hogy tudománytalanok, s ezzel megerőszakolják a Szentírást.

A Bibliában nemegyszer népek vándorolnak, családok költöznek, személyek otthont keresnek, de alapmondanivalójukban egyik sem tekinthető a mai jelenség analógiájának. Ez két viszonyítást jelent: vagy azt, hogy valamelyik alapigét magyarázom, és szemléltető eszközül a mai népvándorlásra utalok, vagy azt, hogy a mai jelenségről értekezem (előadásban, tanulmányban), és igazolom azt valamelyik bibliai vándorlástörténettel.

Nézzük meg a szóba jöhető történeteket. Ábrahám Háránból Kánaánba költözik, Isten kiszabadítja választottait a szolgaság házából, és beviszi őshazájukba, a tejjel-mézzel folyó országba, a száműzötteket Kürosz hazaengedi Júdába. Mindenütt Isten gyermekei a *saját hazájukba* vándorolnak, és ott telepednek meg, ma pedig... Ezekről némileg eltér Jákób esete, aki hetvenedmagával Egyiptomba megy, ott a fáraó jóvoltából túléli a kánaáni éhhalált, és itt közelebb állunk az alkalmazáshoz, mert a szükséghelyzet és a befogadás közös momentumok, de az analógiát nem szabad tovább erőltetni. A kánaánita Ráháb és a moábita Ruth története már közelebb van a mai jelenséghez azért is, mert mindketten szükségmenekültek, főleg, mert befogadást nyertek... és őshonossá váltak. Különös előtörténet lehet Józsefnek, Máriának és a gyermek Jézusnak a menekülése Heródes gyilkossága elől, majd *hazatérése* (!). A felhozott példák közül a *maga egészében* egyik történet sem tiszta analógia, de az egyes elemek, pl. Isten gondoskodása, menekülés a veszélyből, befogadás, nem erőltetve, óvatosan felhasználhatók a prédikációban.

A tárgyalandó két alaptörténet Izráelnek a negyvenévi vándorlás utáni honfoglalása és Isten újszövetségi népének vándorlása a mennyek országa felé. Szükségesnek látom az itt előforduló kifejezések fogalmi tisztázását.

Izráel népe és az idegenek.

Kísérlet a bibliai kifejezések fogalmi tisztázására

Nép – Ószövetség

Izráel tudatmeghatározó élménye volt, hogy az Úr kihozta az egyiptomi szolgaságból, 40 évig vezette a régi-új otthont felé, s bevitte földjére, a tejjel-mézzel folyó Kánaánba. Ezt az eseménysorozatot a deuteronomista többször összefoglalja, legátfogóbban az 5Móz 4,32–40-ben. Isten népének (עַם) nem szabad

elfelejtenie azt, amit az Úr tett atyáikkal: kiszabadította népét (יְגִי!) egy másik nép (יְגִי) közül. Szeretettel kiválasztotta (בַּחַר), kihozta (יָצָא hif'il) Egyiptomból, bevitte (בָּאוּ hif'il) földjükre, és örökségül adta nekik.

Az עַם rokonságot,¹ törzset, (had)sereget és leggyakrabban Izráel egész közösségét jelenti. Mindenképpen olyan embercsoportot, amelyet összetart az azonos eredet, nyelv, történelem vagy cél. Ez adja az „Úr népe” (עַם יְהוָה – pl. 5Móz 7,6; Bír 5,13; 2Kir 9,6; 11,17; 2Krón 23,16), a gyakori „én népem” (pl. 1Móz 49,29; 4Móz 24,14) teljes jelentéstartalmát. Az Úr bevonja közösségébe Izráelt, szövetséget köt vele, de ebben a „rokonságban” népének tudnia kell, hogy Ő a szövetség ura (בָּעַל בְּרִית). Ő váltotta ki (KáRev megszerezte קָנָה 2Móz 15,16²) ezt a népet Egyiptomból, és a maga tulajdonává (קָנָה 2Móz 19,5; 5Móz 7,6; 14,2) tette.

A יְגִי általában azokat a népeket jelöli, amelyek nem tartoznak Isten népéhez, az עַם-hoz, s Izráelen kívül élnek. Ezek pogányok (a Septuagintában következetesen ἔθνη). Semleges, általános jelentésük mellett többször is ellenséges, Izráelre nézve veszélyes népeket, párszor barbárokat jelent. A többi idegen nép sorában, azokkal összehasonlítva, sokaságukra vonatkoztatva s általában ígéretképpen, a választottak is lehetnek יְגִים (pl. 1Móz 17,5). A sínai szövetségkötésnél sajátos szókapcsolatban Isten Izráelt szent néppé (יְגִי קְדוֹשׁ – 2Móz 19,6) fogadja.³

Adott esetben Izráel népe olyan közösség, amely egy bizonyos célra gyűlt össze. A vándorlás történetének a leírásában a szentíró pontosabban, két szóval is megjelöli, hogy ezekben a helyzetekben mi az עַם. A 2Móz 16,2–3-ban Izráel fiai olyan *közösséget* (קָהָל) alkottak, amely lázongó *népgyűlésen* (עֵדָה) támadt vezetőire. Ilyen értelemben ez a két kifejezés az עַם társszavának is tekinthető.

Nép – Újszövetség

Az újszövetségi bizonyágtételek szerint Isten újszövetségi népe, az egyház olyan útban levő gyülekezet, amelynek előtörténete az ószövetségi Izráel vándorlása. Abban az értelemben is igaz ez, hogy küldetése van a világ felé és abban is,

¹ A pátriárkákat, Ábrahámot (1Móz 25,8), Izsákot (1Móz 35,29), Jákóbot (1Móz 49,33), népükhöz (RÚF: elődeikhez) temették.

² A kiszabadítás igéi (יָשַׁע, יָצָא, מָלַט, פָּדָה, נָצַל) mellett a קָנָה hangsúlyossá teszi, hogy Isten úgy tette tulajdonává Izráelt, hogy megszerezte.

³ Félreérthető a יְגִי „nemzetség” fordítása. Talán a népség megfelelőbb lenne.

hogy mint befogadottnak, jövevénynek és zsellérnek, befogadóvá kell válnia. Ennek érdekében szükségesnek látom a görög kifejezések rövid fogalmi tisztázását, s ez az időszűrőség érdekében is ajánlatos.

A tagok közössége összetételének és rendeltetésének megfelelően a magyar nyelvben a következő kifejezések fordíthatók népek:

a. A δῆμος általában *népet* jelent, főképpen a tagok jól lehatárolható össze-
gyűlt, szervezett közösségét, s mint ilyen, közügyekben határozatot hoz. Az Úsz-
ben csak 4-szer fordul elő, és csak az Apostolok cselekedeteiben (12,22; 17,5;
19,30,33).

b. A λαός-nak csak ritkán van általános, tehát minden népre vonatkozó je-
lentése, többször – az ószövetségi עַם-nak megfelelően – Isten népét, illetve az
evangéliumot elfogadók közösségét jelöli.

c. Egymáshoz közel álló jelentésű kifejezések a πλῆθος, amely néptömeget,
az ὄχλος, amely szervezetlen sokaságot jelöl, utóbbi többször teljesen elmarasz-
taló értelemben, csőcseléket. A latinban talán ezek a fogalmak kevésbé árnyaltak,
csak annyit mondhatunk, hogy a *populus* általában nép, de vonatkozhat annak
alacsonyabb rétegeire is. Ezzel szemben a *plebs* főnév a nép alacsonyrendű közös-
ségét jelöli, s a melléknévi forma (*plebeius*) ennek megfelelő, inkább lenéző mi-
nősítés.

Kísérletet teszek a kifejezések mai alkalmazására. A vándorló csoportoknak
a célja, hogy betagozódva a fogadó országokba, πλῆθος-ból δῆμος-szá minősülje-
nek, de ha törnek-zúznak, ὄχλος-szá, csőcselékké zülhetnek. Megvan a lehetősé-
gük, hogy nép vagy csőcselék legyenek. Az a közösség, amely egy ország törvényei
szerint rendezi be életét, megtartja δῆμος minőségét, bárhog is fejezi ki akaratát.
Mi elméletben különbséget tehetünk néptömeg és sokaság (csőcselék) között,
igent mondhatunk a hangosan védelmet, ellátást követelőkre és nemet a pusztító
sokaságra, az erőszakos vándorlókra, de a gyakorlatban legtöbbször tanácsstala-
nok vagyunk a minősítésben.⁴

⁴ Igaztalan és gyűlöletbeszéd az a felkiáltás, ami a választások eredményének közzététele
után a hírközlőkben elhangzott: Hogyan lehetett a magyar nép (sic!) olyan hülye! Ezzel a trágár
kifejezéssel a δῆμος-t le akarta fokozni ὄχλος-szá.

Idegen – Ószövetség

Isten kihozta Izráel fiait az egyiptomi szolgaságból, és bevezette arra a földre, amelyet Ábrahámnak (1Móz 12,1–9) és Jákóbnak (1Móz 28,13–17) ígért. A honfoglalással Izráel befogadott nép lett. De mint ilyen, már kezdetben befogadóvá vált, meg kellett válaszolnia a kérdést: hogyan kell viszonyulnia a „köztünk lakó” idegenekhez (4Móz 35,15)?

Az egész földkerekség az Úré (Zsolt 24,1), az a föld is, amelyet a választott nép tőle kapott örökségként, amelyen ő maga is csupán jövevény és zsellér (3Móz 25,23; 1Kron 29,15). Ez a hitvallásban is megfogalmazott alaphelyzet (kis történeti credo 5Móz 26,5–9) az első követelmény az Izráel-idegenek viszonyulásban. Ennek felismerése, elfogadása és megvallása után, a választott őshonos népnek az idegenek felé történő cselekvését két feltétel határozza meg: Először az, hogy Isten idegenbarát, őrzi a jövevényeket, ugyanúgy oltalmazza, mint a szegényeket, özvegyeket, árvákat (Zsolt 146,9), másfelől ki kell irtania az idegen istenek kultuszát, praktikáit. Másodszor az a többször elhangzó emlékeztető figyelmeztetés, hogy ő is idegen volt Egyiptom földjén (2Móz 22,20; 3Móz 19,34; 5Móz 10,19; Ez 20,38).

A kérdés megértéséhez több hasonló jelentéstartalmú kifejezést kell egymás mellé állítanunk (גֵר, תושב, זָר, נִכְרִי), de nem hagyható figyelmen kívül az őslakos, „tősgyökeres” jelentésű אֲזָרָח sem. Figyelnünk kell arra, hogy a fordítások általában nem következtetések, főleg az „idegen” és a „jövevény” kifejezéseket variálják. Így nem világos a pozitív és a negatív megítélés közötti jelentéskülönbség, amit Izráel az Úr parancsára megtett. Ezek szétvetését így is meghatározhatjuk: barát-idegen (a) és ellenség-idegen (b).

(a) Az Izráelben meghonosodott és elfogadottá, baráttá vált idegent a גֵר ige (letelepedni) származékszava, a גֵר jelöli. Ritkább a מְגוּר (11-szer, idegenben tartózkodás) és a גֵרִית (1-szer, szálláshely).

A גֵר olyan idegen, aki külső, főleg gazdasági vagy politikai kényszerből elhagyta szülőföldjét, és valahol letelepedett: Az éhség miatt küldte fiait Jákób Egyiptomba, mert ott „van gabona” (1Móz 41,57–42,3), majd a fáraótól azt kéri, hogy telepedhessenek le (לְגוּר) Gósen földjén (1Móz 47,4). Így váltak Izráel fiai ott „bevándorolt” idegenekké (5Móz 10,19). Ez kényszerítette Eliméleket is szülőföldjéről Moábba (Ruth 1,1). A fáraó elől menekülő Mózes Midjánban, apósánál talált otthonra (2Móz 2,22; 18,3). És többszörösen is hangsúlyos, hogy Izráel fiai az Úr küldő parancsára váltak letelepedettekké a tejjel-mézzel folyó országban (2Móz

6,4), de tudniuk kellett, hogy ilyen minőségükben is csupán jövevények és betelepültek (מְגֵרִים וְתוֹשְׁבֵי־אֶרֶץ 3Móz 25,23, Vizsolyi: „sellérec”), mert a föld az Úré. A Hetvenek szerint a ἡ προσήλυτος (prozelita), olyan, aki „hozzá jött”, így a „jövevény” szavunk megfelelő magyar fordítás, s ugyanezt fejezi ki a „csatlakozott” (pl. 2Móz 23,9). De több helyen a πάροικος fordul elő (1Móz 15,13; 2Móz 2,22), azaz az ország lakói Izráel fiai *mellett* lakó idegenek. Mindenképpen a ἡ προσήλυτος nem izráeli, ő „más”. Az idegen elfogadott volt, de nem bírt teljes jogú állampolgársággal. Az pedig, hogy az izráeli *vallásos és politikai vezetés* azért adott menedékjogot nekik, és biztosított egy bizonyos státust számukra, mert ezzel a bekebelezéssel (integrációval) biztosítani akarta az ország egységét, valószínűsíthető, de teljes határozottsággal nem bizonyítható. Mindenesetre *Izráel fiai* a mindennapi életben nem zárkóztak el előlük.

A jövevények mellett Izráel fiai együtt laktak a már régebben letelepedettekkel. A יָשָׁב (ülni, lakni) igéből képzett névszó, a תּוֹשְׁבֵי, a honfoglaláskor már „ott lakó”, népcsoportot jelöl. Izráel fiai mellett a jövevény és az ott lakó (LXX προσήλυτος καὶ πάροικος – 4Móz 35,15) a lakosságnak egy külön rétegét jelentette, elfogadásuk és (korlátozott) jogaik a jövevényekével azonosak voltak.

Az „elfogadottság” (igen) és a „státus” (de csak feltételesen) nem faji, származásbeli (honnan jöttek) kritériumokhoz volt kötve, hanem vallásiakhoz. *Jogi* esetekben a törvény szerint az idegent az országban szülöttel azonos eljárásban kell részesíteni, s ezt a bírák parancsba is kapják (5Móz 1,16–17; lásd még: 4Móz 15,26.29; 5Móz 24,17–18; 27,19). Az idegennek nem volt külön települési helye, mert nem is volt törzs, Izráel fiai mellett élt, esetenként az ő szolgálatában és védelmében állt (5Móz 24,14–15). A jogokban való részesedés, a kultuszi cselekményekben való részvétel *kötelességeket* vont maga után. Mindenekelőtt a kultikus rendelkezések betartása, főleg a körülmetélkedés (a páskánál, 2Móz 12,48–49) és a mosakodás (pl. hullaérintésnél, 3Móz 17,15). A ἡ προσήλυτος nincstelen volt, az özvegyekkel és árvákkal azonos gazdasági, társadalmi réteghez tartozott. Tilos volt nyomorgatni, helyzetét kihasználni, s ha ez megtörtént, ők is, mint Izráel fiai, segítségért kiálthattak, és meghallgatásra találtak (2Móz 22,20–22; 5Móz 24,14–15). Isten rendeléséből nekik is járt a betakarítás után ott hagyott gabona, olajfa és szőlő termése (5Móz 24,19–22). A jogon és a kötelességen felüli emberiességi rendelkezések tulajdonképpen a *szeretet parancsolatának* megjelenítései. A 3Móz 19-ben egy lélegzetvételben olvasható a két parancs: Szeresd felebarátodat, mint magadat, és szeressétek a

jövevényt, mint magatokat (18. és 34. versek). Ez az Ószövetségben csak egyszer előforduló, és a felebarát iránti szeretet után olvasható törvény világossá teszi, hogy az iránta érzett és mutatott szeretet az idegent, jövevényt a felebarát mellé állítja, miközben Izráel fiai tudatában vannak a vallási, faji, származási különbségeknek. A szó szerinti egyezés is mutatja, hogy a jövevény iránti szeretet nem a harmadik része, foka a kettős szeretetparancsolatnak (szeresd az Urat és szeresd felebarátodat), hanem a másodikkal egyenértékű („hasonlatos ehhez” – Mt 22,39). Az idegen iránti szeretet olyan parancs, amely mögött az a nagyon gyakori emberi indoklás van, hogy ti is jövevények voltatok Egyiptomban. (pl. 2Móz 22,20–21; 5Móz 24,17–18; 27,19). A parancs záradékát úgy is tekinthetjük, mint isteni indoklást: Én, az Úr vagyok, a ti Istenetek. (3Móz 19,34), mint ahogyan ez a parancsok visszhangjaként máshol is elhangzik az Ötkönyv törvényeiben (pl. 2Móz 6,6–7; 8,22; 16,12; 3Móz 21,15).

A jövevény kötelességeit, jogait és az irántuk tanúsított szeretetet hangsúlyossá teszi, hogy 13 esetben (a 17 előfordulásból) többször is párhuzamban áll az אֲרָם (óslakos, tősgyökeres izráeli, „bennszülött”) kifejezéssel. A viszony végleges rendezése majd a végidőkben valósul meg: Ezékiel látomásországában a tősgyökeres izráeli (אֲרָם) mellett a már Izráelben született idegen (גֵר) is örökséget kap, mégpedig abban a törzsben, amelyben most él (47,21–23).

(b) Ezzel szemben Izráel fiai olyan más vallású, származású, szokású idegekkel is együtt éltek, akiket *ellenségidegeknek* nevezhetünk. A fordítások ezt – a Septuagintától kezdve a modernekig – nem mindig tudják visszaadni, illetve a szövegekörnyezetnek megfelelően fordítják (pl. illetéktelen 2Móz 30,9, bitorló Ézs 25,2.5). Ez az idegen vagy Izráelen kívül, vagy az országban lakik. Túl a gyakori „más”-on (אֲרָם – 2Móz 20,3), két kifejezést kell megvizsgálnunk.

A גֵר olyan idegen, akit Izráel fiainak távol kell tartaniuk maguktól, vagy távol is van. Erre mutat a זָרָה II „eltávolodni” ige, passzív jelentésében: „ő az eltávolított”. A szó sokszor azt jelenti, hogy valami, valaki nem olyan, amilyennek, akinek lennie kell: idegen nő (nem feleség), idegen tűz (nem az oltárról vett), idegen isten (nem az Úr). A Hetvenek majdnem mindig az ἀλλότριος-szal (idegen, a másé, 3Móz 10,1; Péld 2,16) adják vissza, ritkább az ἀλλογενής (más törzsből való, idegen származású, 3Móz 22,10). A גֵר négy vonatkozásban fordul elő. (1) Kultuszi értelemben mindenki idegen, aki a szentségen kívül van. Idegenek nem mutathattak be áldozatot, csak a felszentelt papok (4Móz 17,5). A szent ételekben is csak ők részesedhettek, mindenki más idegennek számított, még a papokhoz költözött lakótárs (תּוֹשֵׁב – 3Móz 22,10) is. Tilos

volt idegennek a szent sátorhoz közeledni (4Móz 1,51). Nemcsak az oltár volt szent, hanem annak tüze is, s Nádábnak és Abihúnak azért kellett tűzben elpusztulniuk, mert idegen tüzet vittek az oltárra (3Móz 10,1–2). (2) Izráel népét idegenek pusztították, bitorolták az országot (Ézs 1,7; 25,2,5; Ez 7,21), de ítéletes próféciaként az is elhangzik, hogy Isten idegeneket küld Izráel ellen, kezükbe adja népét (Ez 11,9; 28,7). (3) Az idegen nőtől, a más feleségétől óvja Izráel tanítója tanítványát (Péld 2,16; 5,20; 7,5). (4) A נָכְרִי vonatkozhat a pogányok valamelyik istenére. Izráel népe felé többször is elhangzik a szemrehányás, hogy idegen isteneket imád, ezért az Úr kilátásba helyezi a büntetést (Zsolt 44,21; 81,10; Ézs 43,12; Jer 5,19).

A másságot, idegenséget még hangsúlyosabban fejezi ki a נְכַרִּי főnév, illetve melléknév, ezt érzékeltet a נָכַר I igei gyök: „félreismerni, nem elismerni”. Személyre vonatkoztatva olyan idegen, aki más törzsből, nemzetségből származik (LXX: ἄλλοφυλος, Ézs 2,6), mai szóhasználattal: külföldi. A másságot, idegenséget még jobban kifejezi az ige egy másik származékszava, a נָכַר melléknév, főleg azért, mert a pogány istenekre (אֱלֹהֵי הַנְּכָרִים) is vonatkozhat, akik ellenségesen idegenek, s akikért a hűtlen Izráel elhagyta Urát (1Móz 35,2,4; 5Móz 32,12; Józ 24,20.23; Mal 2,11). Az ellenséges és veszélyes idegen távol tartása mintegy feloldódik a templomszentelési imádságban: Salamon arra kéri az Urat, hogy a templomba távolról jövő נְכַרִּי-t is hallgassa meg (1Kir 8,41–43).

A mindenkit befogadó Úr parancsa kötelezte Izráelt, hogy befogadó nép, ország legyen, hogy szereteten, igazságosságon, méltányosságon alapuló idegentörvényeket hozzon. De a mások befogadása nem jelenthette a más istenek, a más kultusz, a más erkölcs elfogadását. Gondolkozását, életvitelét, kultuszát állandóan tisztogatni kellett, ahogyan például Jósias tette, megtisztította (טֹהַר – 2Krón 34,3) az országot az idegen népek bálványaitól.

Idegen – Újszövetség

A ξένος mint főnév olyan, a beszélőtől vagy az értelmi alanytól eltérő nép, személy (pogány), vagy tárgy, aki, amely *más* (ἄλλος – Jn 10,16). Gyakran társszavakkal fordul elő: πάροιχος (nem végleges lakos, jövenvény), παρεπίδημος (telepes), συμπολίτης (polgártárs). A ξενίζω ige (idegennek lenni) aktív cselekvésre vonatkozó társszava a ξενοδοχέω (idegent befogadni). Melléknévként állhat a föld, a

város, a tudomány, a nyelv stb. előtt. Míg az Ószövetségben gyakori az „idegen istenek” kifejezés, az Újszövetségből ez teljesen hiányzik.⁵

A ξένος és társszavai három tartalmi összefüggésben olvashatók:

(1) Pál többször – legátfogóbban Ef 2,11–22-ben – üdvtörténeti távlatban beszél azokról a pogányokról, akik egykor (ποτέ) idegenek (ξένοι), az ígélet szövetségén kívüliek voltak. De most (νυν) Krisztus keresztye által az egykori távoliak közel valókká, eggyé lettek, mert mindkettőt (ἀμφότερα, a zsidókból lett és a pogányokból lett keresztyéneket) megbékéltette a keresztye által. Akik pogányokként fogadták el Jézus Krisztust, többé nem idegenek és jövevények (ξένοι καὶ πάροικοι), hanem polgártársai a szenteknek és Isten háznépe (συμπολίται τῶν ἁγίων καὶ οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ – 2,19).

(2) Izráel fiainak tudniuk kellett, hogy a föld, amelyen laknak, nem az övék, az Úr tulajdona, ők csupán jövevények és betelepültek (LXX: προσήλυτοι καὶ πάροικοι). Ilyen értelemben beszél a Zsidókhoz írt levél szerzője a keresztyénekről, akik Isten vándorló gyülekezete (ξένοι καὶ παρεπίδημοὶ εἰσιν – Zsid 11,13).

(3) A Törvény kötelezi Izráel fiait, hogy emberségesen bánjanak a nincstelenekkel: a jövevényekkel, árvákkal, özvegyekkel (pl. 5Móz 24,19–22). Az Újszövetségben a rászoruló megsegítésének alaptörvénye Jézusnak a végítéletéről mondott példázatában áll a tanítványi gyülekezet előtt (25,31–46). A felsoroltak olyan keresztyén jó cselekedetek, amelyeket a *pogányok* (πάντα τὰ ἔθνη – Mt 25,32) is megtesznek. Jézus azonosítja magát a rászorultakkal, s ez határozza meg a példázat üzenetét. Akik befogadták (συνάγω aoristos – Mt 25,35.38.43.44), nem tudták, hogy vele tesznek jót, mint ahogyan a gyülekezet befogadói is „tudtukon kívül” (nem gondolva arra Zsid 13,2) angyalokat vendégeltek meg. Akik befogadták az idegent, azokat Jézus igazaknak nevezi. Az Ószövetségben a קִיָּיִ az Úrhoz hűséges, a Törvény szerint élőket jelenti, mint ilyen mintegy erkölcsi kategória.⁶ Mint az Atya áldottai, az örök életre mennek (25,34.46). – Ezt a jézusi szeretetet

⁵ Más értelmű a Pál athéni beszédében előforduló „idegen istenségek” (ξένων δαιμονίων) kifejezés (ApCsel 17,18).

⁶ A Talmud szerint kiemelkedő képességű emberek, ők a világ alapja, érdemei révén áll fenn a világ. Később a קִיָּיִ a haszíd közösségek vezetője. Strack, Hermann L. – Billerbeck, Paul: *Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch*. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1926, 1.302.

dicsérik a levelek szerzői (Lásd még 3Jn 5; ξενίζω – ApCsel 10,23; ξενοδοχέω – 1Tim 5,10).

Útban Isten országa felé

Az Atya Jézus Krisztus által az ő idegen, jövevény népét befogadta szövetségébe, tulajdonává tette (2Móz 19,5 תְּלִיֵּד; LXX és Tit 2,14: περιούσιος), és elindította a mennyei (ἐπουράνιος – Zsid 11,16) haza, Isten országa felé. Az egyház Istennek jövendőt kereső (vándor)úton levő gyülekezete. Áttételesen beszélnek erről az evangélisták, egyenes utalásként szól Pál apostol és legtöbb vonatkozásban a Zsidókhoz írt levél szerzője.

Az *evangéliumokban* nincs hivatkozás Izráel pusztai vándorlására, de az „út”, a „bemenni”, a „nem vagy messze” és néhány más kifejezés megadja Isten úsz-i népének a célját, hogy az igazak Isten országának tagjai, polgárai legyenek.⁷

Tulajdonképpen egyetlen téma határozza meg a bizonyoságtételt: Jézus kihirdeti az Isten országát, és mint eljött valóságról beszél róla. Ezzel kezdi igehirdetői szolgálatát, s ezt mondja vallomásában Pilátusnak (Mt 4,17 és Jn 18,36). Az Isten országa (βασιλεία) a király (βασιλεύς) uralmi területe, mint az Ószövetségben a תְּלִיֵּדָה és a תְּלִיֵּד az Atya, illetve Jézus Krisztus (lásd Lk 23,42; Kol 1,13; 2Pt 1,11) fennhatósága alá tartozik. Metaforikusan belső telek, amelynek kapuja (Mt 7,13), vacsorálóház, amelynek ajtója (Mt 25,11) van. Így érthetőbb a gyakori bemegy, bejut (εἰσερχομαι, εἰσπορεύομαι, pl. Mt 5,20; 7,21 Lk 18,24–25; Jn 3,5) az Isten országába. Ugyanilyen értelmű a bemenni az életre (Lk 19,17), urad örömébe (Mt 25,23). – Jézus arról beszél tanítványainak, hogy elmegy az Atyja házába, amelyben sok hely van, és majd maga mellé veszi övéit (Jn 14,1–6).

Vannak azonban olyanok, akik nem „mennek be” a mennyek országába, mert már övék. Jézus a kisgyermekre mutatva azt mondja, hogy a tanítványoknak „ilyenekké” kell lenniük, ha be akarnak menni az Isten országába (Mk 10,14 és párhuzamos helyei). Valószínű, hogy ez nyitottságot, elfogulatlanságot jelent. Nehézebb válaszolni arra, hogy a boldogmondásokban mit jelent az „övék” (αὐτῶν ἐστίν Mt 5,3,10), a lelki szegényekre és az igazságért üldözöttekre vonatkozóan. Ez

⁷ Az evangélisták többször is úgy beszélnek az Isten országáról, mint *idő* történésről: Eljött (ἦγγικεν), utolért (ἔφθασεν), mikor jön el? (Mt 24,3). A vándorlásról szólva, most a *téri* síknak kell előtérbe kerülnie.)

vagy arra utal, hogy már benn vannak (a kisgyermek és a szegények, az üldözöttek, a másoknak kiszolgáltatottak), vagy arra, hogy a 4–9 versek értelmében a jövő idő behat, benyúlik a 3. és 10. versekbe (az ἔστιν-nek lehet egy ilyen futurális jelentése is).

Pál többször beszél néptársai, a zsidók üdvösségéről és arról, hogy a keresztyénné lett zsidóknak be kell fogadniuk azokat, akik a pogányok közül megkeresztelkedtek. De csak az 1Kor 10,1–13-ban utal arra a vándorútra, amelyet Isten népe megtett Egyiptomból Kánaán felé. Tipológiai írásmagyarázata (τύπος, τυπικῶς – 1Kor 10,6.11) már a bevezető sorokban megfigyelhető: Az atyák a pusztai felhő és a tenger által Mózesre keresztelkedtek meg, a kőszikla a vándorlásban őket kísérő Krisztus volt. Az apostol feltételezi, hogy olyanokat szólít meg, akik magát a történetet ismerik, ezért célja nem az emlékeztetés.⁸ Itt is arra tanítja a címzetteket, hogy az Ószövetség túllatal önmagán, s most ez figyelmeztetést (νοουθεσία – 1Kor 10,11) jelent, amelyre vonatkozik a hatszor olvasható ne, se. A levélben, és ebben a szövegrészben is, különböző, a korinthusi gyülekezetben gyakori bűnöket sorol fel, amelyekből szövegközelben a bálványimádás (-áldozat, -templom 1Kor 8,1.4.7.10; 10,14.19.28) van.⁹ Az eseményekkel lelkipáncsólólag óvja olvasóit, hogy ne kövessék el az atyák bűneit, mert nem nyerik meg az ígértet. Az üdvösség felőli hamis biztonság (aki áll) önteltté tehet, és becsaphatja őket (elesnek). A vándorlást az üdvösség felé céltudatosan kell megtenni, s a kísértések között Istentől kell várni a kivezető utat (ἔκβασις 1 Kor 10,13).

A *Zsidókhöz írt levélben* olvasható a legtöbb utalás Izráel népének hazavándorlásáról. A címzett gyülekezet életvitelének paradigmája a vándorló, úton levő ószövetségi nép. Erről van szó főleg a Zsid 3,7–4,11-ben és a 11,8–10.13–16; 12,1–3-ban. Mindkét szövegrész tanítása szerint egyértelmű, hogy a régi csak az új révén érthető meg. A szerző az „utas gyülekezet” metaforára építi fel a 3,7–4,11 verseket. Idézi a 95. zsoltárt a keményszívűekről, akik nem mentek be Isten nyugalmának helyére, amely Isten országának a metaforája. Ez a pár vers mintegy textusa mindannak, amiről ebben a szövegrészben szó van. A szöveg jól kivehetően a Deuteronomium jegyeit mutatja,

⁸ Lásd Conzelmann, Hans: *Der erste Brief an die Korinther*. Vandenhoeck et Ruprecht, Göttingen 1969, 194.

⁹ A bálványimádás mellett Izráel fiainak paráználkodását említi Pál, amire az Úr büntetése következett. A 4Móz 25,1–18 magyarázatát lásd Noth, Martin: *Das vierte Buch Mose*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin 1966, 170–173.

figyelembe véve a „történeti határhelyzetet”, azt, hogy a szerző engedelmességre szólítja fel a honfoglalásra készülő népet, a megisméltlődő intelmeket, a szóhasználatot (pl. a nyugalom helye 5Móz 12,9 – LXX κατάπαυσις), az üzenetet napra hozó „ma” szót (az 5Móz-ben 31-szer) és magát a stílust.

A bemenni / nem bemenni a nyugalomba a 3. és 4. részben kilencszer fordul elő (3,11.18; 4,1.3.3.4.5.8.10.11). A mondatnak kettős jelentésháttere van. Egyfelől a nyugalom *helye* az ígélet földje, Izráel végső és biztos lakhelye Egyiptommal szemben, ez pedig – a tipológia értelmében – az üdvösség, mint ahogyan a gyülekezet számára a végső üdv felé haladás őstípusa Izráel vándorlása. Másfelől a nyugalom *napja* a sabbát. Isten megnyugodott a teremtés hat napja után (LXX καταπαύω – 1Móz 2,2–3), ezért mondja a szerző itt és máshol, hogy a gyülekezet is az ő nyugalomába (εις την κατάπαυσιν αὐτοῦ – Zsid 4,1) fog bemenni. A nép csupán örököse (Zsid 6,17) az Úr birtokának, de mint ilyen, nyugalmat talál (Isten nyugalma 3,11.18; 4,1.3.5, a nép nyugalma 4,3.8.10.11.)

Hangsúlyosak a tagadószókkal kezdődő *intelmek*, hogy ne szakadjanak el az élő Istentől (3,12), senki se maradjon le a bemenetelről (4,1), senki ne essék el (4,11), ne keményítsék meg szívüket! (3,8.15; 4,7). A tagoknak buzdítaniuk kell egymást (ἐαυτοὺς „magukat”), *amíg tart* a ma (3,13). A többször is olvasható *ma* (3,7.13.15; 4,7.7) eszkatologikus távlatú, a gyülekezet végidőben él (amíg tart a ma 3,13), s az elszakadás azt eredményezi, hogy nem mehet be a mennyei nyugalomba. A vándorlás történeteinek a leírásaiban ugyanezt jelenti a keménynyakúság szóképe: önfejfűség, érzéketlenség Isten szavának meghallására (2Móz 32,9; 5Móz 10,16; 2Krón 30,8; Neh 9,16.17.29; Jer 7,26). Izráel vándorlóit saját szívük vezette, saját megoldásukat tartották jónak, ennek következménye *tévelygés* és az, hogy nem *az Úr útjain* jártak. A szerző a „tévelygés” és az „út” szavakat a külső események leírásából vette át, és itt Izráel gondolkozásmódjára vonatkoztatja (3,10). Azért tévelyegtek (Józs 14,10; Bír 11,16, bolyongtak), mert saját *tévelygő szívük* (πλανῶνται τῇ καρδίᾳ „szívben tévelyegtek” 3,10) vezette őket. Ezeknél a hirdetett ige nem párosult hittel, ezért elvesztek a pusztában.¹⁰ Itt arról az emberről van szó, aki elfogadja, vagy visszautasítja Isten szavát. A *hitetlen és gonosz szív* (3,12) összefoglalja azt, ahogyan Izráel a pusztában Isten szavához viszonyult. A

¹⁰ Az ige megvetéséről részletesen értekezik Kálvin János: *A Zsidókhoz írt levél magyarázata* (ford. Szabó András). A Református Zsinati Iroda Sajtóosztályának kiadása, Budapest 1956, 49.

hit (πίστις 4,2) Isten szavának az elfogadása, amivel szemben áll a hitetlenség (ἀπιστία 3,12.19), s ez az ige (λόγος 4,2) visszautasítását jelenti. Ennek következménye, hogy *elszakadnak az élő Istentől*, azaz elszakadnak magától az élettől. A negatív emlékeztetés célja, hogy a címzetteket hitre buzdítsa: mi, akik hiszünk, bemegyünk a nyugalomba (4,2–3). Hinni azt jelenti, az életet Isten szavára bízni.

A levél írója erre *buzdít* a 11,8–10.13–16; 12,1–3 szövegrészekben, felsorolva az elődöket, akik a hit hősei voltak. Ábrahámék kitartó hittel tették meg az utat a jobb haza felé (11,16). Az Isten nyugalomának helye maga az üdvösség, ennek feltétele pedig a hit (a levélben 31-szer), amely engedelmességet, és az ószövetségi $\eta\lambda\theta\epsilon\iota\varsigma$ szerint kitartást, hűséget jelent, szembeállítva a hitetlenséggel (3,19).

Az első szövegrész pásztori hangja: vigyázzatok! (3,12), ügyeljünk! (4,1), igyekezzetek! (4,11), a másodikban is megcsendül: állhatatosan fussuk meg az előttünk levő pályát, nézzünk Jézusra, lelkiileg megfáradva ne csüggedjünk el! (12,1–3). Az előtte és az utána leírtak mutatják, hogy a buzdítás az üldözések között élő vándor gyülekezet tagjai felé szól. Valószínű, hogy a szerző a Zsid 13,14 gvómaszerű összefoglalása is erre a történeti helyzetre utal. Ez az olvasók számára összefoglalása annak, amit a vándor hithősökről mondott. A gyülekezetnek – amint Ábrahámék tették – nem az itteni várost kell keresniük, hanem az eljövendőt (ὧδε μένουσαν πόλιν ἀλλὰ τὴν μέλλουσαν ἐπιζητοῦμεν szójátéka). Az idegen haza felé tartó vándorlásukban nemcsak várták (ἐκδέχομαι 11,10), hogy megnyugodjanak a szilárd alapú városban, hanem keresték (ἐπιζητέω törekedni 11,14; 13,14) is a jobb hazát. A jelenben vándorló nemzedék számára hiterősítő hang ez a megérkezés bizonyossága felől.¹¹

Az író még egy útról és bemenetelről tesz bizonyosságot. Jézus nem emberkéz alkotta *szentélybe* ment be (mint a főpap), hanem magába a mennybe (9,24). Ez az út már megnyílt értük Jézus Krisztus, az úton előljáró (πρόδρομος – Zsid 6,20) által,¹² s a gyülekezet tagjai teljes hittel (ἐν πληροφορίᾳ πίστεως), azaz egészen bizonyosan bemehetnek a mennybe, Isten országába (10,19–22).

¹¹ Ezekben az igeszakaszokban is nyomon követhető a platóni kettős világ, létmód és a teológiai szemlélet: látható és láthatatlan világ (11,3), lakozás a földi és a mennyi hazában (11,13–16), sátor és szilárd alapú város (11,9–10), két város (11,10.16), két haza (11,14–16). A levél végén ez szinte képletszerűen szemlélhető a 13,14-ben.

¹² Mint előfutár (praecursor). Kálvin János: i. m., 88.

A tárgyalt szövegekben a mindenkori olvasónak két párhuzamos üzenetet kell meghallania. Az *egyik* alapüzenet: A gyülekezet tagjai a Krisztus-hitben már most polgárai az „eljövendő világnak” (τὴν οἰκουμένην τὴν μέλλουσαν – Zsid 2,5–9), amely az ő uralma alá vetett mindenség. De polgárságukat elveszítik, ha a szenvedések között nem néznek Jézusra, a hit szerzőjére (12,1–3), és hitehagyottá válnak. *Továbbá*: A 11. rész szerint a régiek hazát (πατρίς – Zsid 11,14) kerestek, s ezt a földi célt el is érték, bejutottak Kánaánba, mégsem teljesedett be rajtuk Isten ígérete (4,1). A mennyei hazát, a szilárd alapú várost még csak *ígéretben* nyerték meg (11,10.14–16). De mert az ígéretet Istentől kapták, ezért bizalommal és meggyőződéssel elfogadták. Ez az elfogadás volt a régiek *hite* (11,1), ők az ígéret örököseiként ebben a hitben haltak meg (11,9.13). A címzett gyülekezeti tagok keresztyénekké lettek, s reájuk is egy jobb haza vár, de a végső cél, a beteljesedés még előttük van. Addig hinnünk kell Isten ígéretében, hogy bemennek nyugalmának helyére, Isten országába.

* * *

Hazát keresők az egyik oldalon, bezárkózók és nyitott ajtójuak a másikon, s mi – bárhol állunk is – nem tudjuk félretenni társadalmi, politikai vagy más meghatározottságunkat. Talán nem is erre van szükségünk nekünk, Isten újszövetségi népének, hanem arra, hogy képesek legyünk felfelé nézni... Keresztyén életünk célja, hogy tanításunkban, kultuszunkban, életvitelünkben megőrizzük a „régiek” lelki, szellemi épségét. A mai migrációs időkben nem az a feladatunk, hogy lemásoljuk a bibliai törvényeket, hanem hogy Isten igéje tudatformáló legyen, hogy megtanuljunk előre és felfelé nézni, s így járnunk vándorutunkat a mennyek országa felé.